

ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ
อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

Wisdom of pa muk clone at Nong sung village, Nongsungnoua
sub - district, Nongsung district, Mukdahan province

พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์¹, เสกสรรค์ สนวา² และ ชัชชัย จันทร์เต็ม³
Pongsawut Rachjun¹, Seksan Sonwa² and Chutchai Juntem³

Received : February 24, 2020; Revised : April 7, 2020; Accepted : April 12, 2020

บทคัดย่อ (Abstract)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ (1) ศึกษาภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร และ (2) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร โดยวิธีการวิจัยครั้งนี้ วิเคราะห์ผ่านการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน (2) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 1 คน (3) ครู จำนวน 2 คน (4) สมาชิกกลุ่มทอผ้าหมักโคลน จำนวน 10 คน และ (5) ประชาชน จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 19 คน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content Analysis)

ประเด็นภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนืออำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร พบว่า “ผ้าหมักโคลน” เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชนเผ่าภูไทยที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่น ลวดลายจึงบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของชนเผ่าภูไทย รวมถึงวัฒนธรรมความเชื่อของผ้าแต่ละ

¹คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด; Faculty of Law and Politics, Roi Et Rajabhat University, Thailand; e-mail : seat007@outlook.com

²คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด; Faculty of Law and Politics, Roi Et Rajabhat University, Thailand.

³นักศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด; Student of Political Science Program, Faculty of Law and Politics, Roi Et Rajabhat University, Thailand.

ประเภทในอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่อยู่คู่ชาวบ้านมาตั้งแต่โบราณกาล และยังคงสืบทอดเทคนิคการทำผ้าหมักโคลนมาจนถึงปัจจุบัน จึงกลายเป็นเอกลักษณ์ผ้าทอมือเส้นใยธรรมชาติของบ้านหนองสูง ที่ไม่ได้เป็นที่รู้จักเฉพาะภายในประเทศ แต่ยังคงได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคในต่างประเทศอีกด้วย ส่วนประเด็นแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน พบว่า จะมุ่งเน้นในการให้โอกาสกับประชาชนที่มีความสนใจจะเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน เข้ามารับฟังและมาเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีทำผ้าหมักโคลน อีกทั้ง การสอนเทคนิคต่าง ๆ ในการใช้วัสดุธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด

คำสำคัญ (Keywords) : ภูมิปัญญา, ผ้าหมักโคลน

Abstract

This research has educational objectives to (1) study the wisdom of pamuk clone making process at nongsung village, nongsungnuea sub - district, nongsung district, mukdahan province, and (2) study the guidelines for promoting the wisdom of making pamukclone in nongsung village, nongsungnuea sub - district, nongsung district, mukdahan province by this method of research analyze through qualitative research by means of indepth interview The sample consisted of (1) 1 community leader (2) 1 village philosopher (3) 2 teachers (4) 10 members of pa muk clone group and (5) 5 people in total a total of 19 people and analyze by content analysis.

Wisdom in making pamukclone in nongsung village, nongsungnuea sub - district, nongsung district, mukdahan province, found that "pamukclone" is the wisdom of the ancestors of the phuthai people that occur in the area. The patterns therefore indicate the way of life of the phuthai tribe. Including the culture, beliefs of each type of fabric in nongsung district, mukdahan province, That has been with the villagers since ancient times and still inheriting the technique of making fermented pamukclone to the present day Therefore becoming a unique, hand - woven fabric of natural fibers of nongsung village, That is not known Just within the country but still being accepted by consumers in foreign countries as well as. for the guidelines the promotion of the wisdom of the pamukclone was found to focus on providing opportunities for people who are interested to learn about the wisdom of making

pamukclone to listen and learn about methods of making pa muk clone as well as teaching various techniques for using natural materials to be most useful and worthwhile.

Keywords : Wisdom, Pa Muk Clone

บทนำ (Introduction)

ชนเผ่ากูไทย หรือ ผู้ไท (Phutai) ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวกูไทยเดิมอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย และแคว้นสิบสองปันนา (ดินแดนส่วนเหนือของลาวและเวียดนาม ซึ่งติดต่อกับส่วนใต้ของประเทศจีน) ราชอาณาจักรไทยได้สูญเสียดินแดนแคว้นสิบสองจุไทยให้ฝรั่งเศส เมื่อร.ศ. 107 (พ.ศ. 2431) กูไทยมีถิ่นฐานอยู่ในเขตจังหวัดนครพนม กาฬสินธุ์ มุกดาหาร สกลนคร และบางส่วนของกระจายอยู่ในเขตจังหวัดหนองคาย อานาจเจริญ อุบลราชธานี อุตรธานี ร้อยเอ็ด และยโสธร เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่รักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างดี (Sanglai, 2017: online)

เมืองหนองสูง เดิมมีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่อำเภอหนองสูง อำเภอคำชะอี อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร และอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ซึ่งมีพื้นที่บางส่วนล้ำเข้าไปถึงบ้านขุมขี้ยาง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ทำการของเมืองหนองสูงตั้งอยู่ที่บ้านหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตามเส้นทางมุกดาหาร - กุฉินารายณ์ ระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร ชนชาติดั้งเดิมผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณที่ตั้งเมืองหนองสูง เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 - 18 สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพวกข่า ซึ่งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการปกครองจากอาณาจักรขอม (เขมร) ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 19 - 22 บริเวณเมืองหนองสูงนี้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ชนชาติข่าได้อพยพไปอยู่ที่อื่นโดยไม่ทราบว่าได้อพยพไปอยู่ที่ใดและด้วยเหตุอันใดก่อนที่ชนเผ่าผู้ไทดำบรรพชนชาวเมืองหนองสูงจะอพยพเข้ามาอยู่แทน ซึ่งชนเผ่าผู้ไทดำนี้ ตามพงศาวดารเมืองแถนระบุว่าเกิดที่น่าน้อยอ้อยหนู เมืองแถน (แถน) ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองเดียนเบียนฟู อยู่ทางตอนเหนือของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม ชาวผู้ไทดำอพยพจากเมืองดังกล่าวเพื่อหนีภัยความแห้งแล้งกันดาร มาตั้งเมืองใหม่ ณ เมืองวังเมืองคำอ้อ ปัจจุบันอยู่ในแขวงสะหวันเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี) ได้มีท้าวสีหนาม (สิงห์) เจ้าเมืองคำอ้อ เป็นผู้นำได้นำพาผู้คนชาวผู้ไทจากเมืองคำอ้อ จำนวน 806 คน และชาวผู้ไทจากเมืองวัง จำนวน 952 คน รวม 1,658 คน อพยพหนีภัยความแห้งแล้งกันดารข้ามแม่น้ำโขงมาขึ้นฝั่งประเทศไทย ณ ท่าสีดา (มุกดาหาร) เจ้าเมืองมุกดาหารอนุญาตให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ต่งบังอี่ แขวงเมืองมุกดาหาร อันเป็นพื้นที่ตั้งของอำเภอหนองสูงในปัจจุบัน ครั้นความทราบถึง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านหนองสูงเป็น “เมืองหนองสูง” แต่งตั้งให้ท้าวสีหนาม (สิงห์) พระไกรสรราช (สิงห์) เจ้าเมืองหนองสูง โดยมีสารตราตั้งมาเมื่อวันศุกร์ แรม 11 ค่ำ เดือน 8 ปีมะโรง จ.ศ.1206 (หอสมุดแห่งชาติ จศ. 1206) ตรงกับวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2387 เป็นเมืองจัตวา ทำราชการขึ้นต่อเมืองมุกดาหาร (Provincial Police Station, 2019 : online)

ในบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองสูง นั้น “ผ้าหมักโคลน” ถือเป็นภูมิปัญญาของชนเผ่าไทย อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร มาตั้งแต่โบราณกาล และยังคงสืบทอดเทคนิคการทำผ้าหมักโคลนมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ผ้าทอมือเส้นใยธรรมชาติโดยเฉพาะของบ้านหนองสูง เป็นที่รู้จักกันทั้งในประเทศและต่างประเทศอีกด้วย ชาวบ้านหนองสูงถือเป็นต้นกำเนิดของแหล่งการผลิตผ้าหมักโคลนซึ่งมีการผลิตอยู่หลายชุมชนและหนึ่งในนั้นเป็นผู้ผลิตจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าดั้งเดิม ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย ผ้าไหมหมักโคลน โดยให้กลมกลืนกับรูปแบบการผลิตดั้งเดิมของชาวภูไท เมืองหนองสูง ภายใต้เครื่องหมายการค้า “แก่นเข - เพกา” (Singhata, 2012 : online)

จากข้อมูลดังกล่าวมา ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งจะทำให้ทราบถึงภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลนรวมทั้งแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน อันจะทำให้สามารถพัฒนาผ้าหมักโคลนให้ยั่งยืนอยู่คู่กับบ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร สืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

การศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งศึกษาภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนบ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ขอบเขตด้านพื้นที่

มุ่งศึกษา ณ พื้นที่บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ขอบเขตด้านประชากร

มุ่งศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย บทความ และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวนทั้งสิ้น 19 คน ประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน (2) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 1 คน (3) ครู จำนวน 2 คน (4) สมาชิกกลุ่มทอผ้าหมักโคลน จำนวน 10 คน และ (5) ประชาชน จำนวน 5 คน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การศึกษาวิจัยนี้ มุ่งศึกษาและเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 19 คน ประกอบด้วย (1) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 1 คน (2) ครู จำนวน 2 คน (3) สมาชิกกลุ่มทอผ้าหมักโคลน จำนวน 10 คน (4) ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน และ (5) ประชาชน จำนวน 5 คน

สถานที่ดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ ดำเนินการวิจัย ณ พื้นที่บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้ มีวิธีการศึกษาคือ 1. การวิจัยเอกสาร และ 2. การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีกรอบวิเคราะห์ตามประเด็นการศึกษา ซึ่งทำการสังเคราะห์จากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ภายใต้ประเด็นที่สำคัญดังนี้คือ 1) ประเด็นภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน และ 2) ประเด็นแนวทางในการส่งเสริมการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยนี้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลได้มาจากการสัมภาษณ์ โดยประมวลความคิดจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้มาในแต่ละคน แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ตอบคำถามในการวิจัยต่อไป อันจะทำให้ได้ข้อเท็จจริงในการศึกษามากที่สุด

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวินิจฉัยนี้ ดำเนินการศึกษา 12 เดือน ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2561 - เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2562

ผลการวิจัย (Research Results)

การศึกษาวินิจฉัยนี้ สามารถอธิบายผลการศึกษาตามความมุ่งหมายของการวิจัย 2 ประเด็น ดังนี้คือ

1. ประเด็นภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

1.1) ความเป็นมาบ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

จากการวิจัยพบว่า “ความเป็นมาบ้านหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร” มีความเป็นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 บรรพบุรุษชาวภูไทยได้อพยพมาจากเมืองคำอ้อ และเมืองคำเขียว เมืองวัง ซึ่งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง โดยมีท้าวสีหนาม (สิงห์) เจ้าเมืองคำอ้อเป็นผู้นำในการอพยพชาวภูไทย จำนวน 1,658 คน ข้ามแม่น้ำโขงมาขึ้นฝั่งไทยที่เมืองมุกดาหาร เจ้าเมืองมุกดาหารได้อนุญาตให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหนองสูงในเขตดงบังอี่ และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านหนองสูงเป็น “เมืองหนองสูง” แต่งตั้งให้ท้าวสีหนาม (สิงห์) เป็นเจ้าเมืองหนองสูง พระราชทานนามว่า “พระไกรสรราช” โดยมีสารตราตั้งเมืองและเจ้าเมืองมาเมื่อวันศุกร์ แรม 11 ค่ำ เดือน 8 ปีมะโรง จ.ศ.1206 ตรงกับวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.2387 ปัจจุบันนี้ เมืองหนองสูง เจริญรุ่งเรืองจนได้ยกฐานะมาเป็นอำเภอหนองสูง ซึ่งต่อมาได้ย้ายที่ว่าการอำเภอหนองสูง ไปตั้ง ณ ตำบลนาแก อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม เมืองหนองสูงเดิมมีฐานะเป็นตำบลหนองสูง ขึ้นต่ออำเภอมุกดาหาร ต่อมาแยกมาขึ้นกับกิ่งอำเภอ คำชะอี ตำบลหนองสูง ได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอหนองสูง มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหารจนถึงปัจจุบัน ชาวภูไทยเมืองหนองสูงกระจายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ มีความเป็นอยู่อย่างสันติสุข คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก นอกจากนี้ยังเป็นกลุ่มชนเผ่าที่สนใจใฝ่เรียนรู้เพื่อมุ่งสู่อาชีพรับราชการ และยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านภาษาภูไทยตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมไว้เป็นอย่างดี

1.2) ความเป็นมาของผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านความเป็นมาของผ้าหมักโคลน” เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชนเผ่าภูไทยที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่น ลวดลายจึงบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของชนเผ่าภูไทย รวมถึงวัฒนธรรม

ความเชื่อของผ้าแต่ละประเภทในอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่อยู่คู่ชาวบ้านมาตั้งแต่โบราณกาล และยังคงสืบทอดเทคนิคการทำผ้าหมักโคลนมาจนถึงปัจจุบัน จึงกลายเป็นเอกลักษณ์ผ้าทอมือเส้นใยธรรมชาติของบ้านหนองสูง ที่ไม่ได้เป็นที่รู้จักแค่ในประเทศแต่ยังคงได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคในต่างประเทศอีกด้วย คนในสมัยก่อนไปหาปลาในหนองน้ำแล้วใช้แหเพื่อจับปลา แต่แหที่ทำขึ้นมาใหม่มีสีขาวทำให้ปลาวายหนีไปหมด ชาวบ้านจึงนำแหไปแช่ในโคลนเพื่อให้หมีสีดำคล้ำ จึงได้ลองนำเทคนิคดังกล่าวไปใช้กับการทำผ้าทอโดยนำผ้าไปหมักในโคลนเช่นเดียวกับแห และนำไปย้อมต่อด้วยสีธรรมชาติ ซึ่งพบว่า ผ้าที่ผ่านการหมักด้วยโคลนจะได้สีสันทที่แปลกไปจากผ้าที่ไม่ได้หมักโคลน ซึ่งเมื่อนำไปย้อมสีธรรมชาติก็จะได้ผ้าที่มีสีสดมากขึ้น เพราะโคลนช่วยจับสีทำให้สีเข้มขึ้นและสีติดทนนาน สำหรับโคลนที่ใช้ในการหมักนี้จะนิยมใช้โคลนที่หนองน้ำ ณ บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

1.3) ขั้นตอนวิธีการทำผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านขั้นตอนวิธีการทำผ้าหมักโคลน” มีหลายขั้นตอนซึ่งจะต้องใช้ความอดทนในการทำ มีวิธีการดังนี้คือ 1) เริ่มจากนำโคลนขึ้นมากรองด้วยตะแกรงเพื่อคัดกรองเอาพวกเม็ดกรวดเม็ดดินออกให้เหลือแต่เนื้อโคลนล้วน ๆ 2) นำโคลนไปผสมน้ำและเกลือตามความเหมาะสมคนให้เข้ากัน 3) นำเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมลงไปแช่ในโคลนที่เตรียมไว้โดยใช้เวลาในการหมักประมาณ 3 - 6 ชั่วโมง ซึ่งสีของเส้นใยจะอ่อนหรือเข้มขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการหมัก 4) เมื่อหมักได้เวลาที่ต้องการก็นำขึ้นมาบิด 5) นำเส้นใยผ้าฝ้าย หรือผ้าไหมไปตากแดดให้แห้ง 6) พอเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมแห้งแล้วก็นำไปล้างน้ำให้สะอาด 6) นำเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมกลับไปตากแดดให้แห้งอีกครั้ง และ 7) จากนั้นจึงนำไปทำการย้อมสีตามที่ต้องการ

1.4) ปัญหาการทำผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านปัญหาของการทำผ้าหมักโคลน” ปัญหาหลักที่พบเจออยู่เป็นประจำของชาวบ้านคือ สีผ้าที่ย้อมออกมาแล้วสีมันจะต่างเนื่องจากวัสดุที่ใช้ในการย้อมไม่ดีและสภาพอากาศไม่เอื้ออำนวย ส่งผลให้การตากผ้าไม่เป็นไปตามกระบวนการ เช่น แดดแรงเกินไป ฝนตก เป็นต้น ทั้งนี้ ชาวบ้านยังถือความเชื่อเกี่ยวกับการห้ามย้อมผ้าในวันพระ เพราะว่าถ้าย้อมแล้วจะทำให้สีของผ้าไม่เป็นไปตามที่เราคาดหวัง ส่วนประเด็นสาเหตุของการห้ามย้อมวันพระนั้นยังไม่มีข้อมูลที่แน่ชัด

1.5) ประโยชน์ของผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านประโยชน์ของการทำผ้าหมักโคลน” ก็คือ ทำให้ประชาชนบ้านหนองสูง ทำผ้าหมักโคลนมีรายได้ และเป็นอาชีพเสริมจากการทำเกษตร หรือทำไร่เพื่อ

ใช้ประโยชน์ตนเอง เช่น ทำเสื้อผ้า ทำผ้าชิ้น ทำผ้าพันคอ เป็นต้น และสามารถนำผ้าหมักโคลนไปขายในสถานที่ต่างๆ ได้ เช่น อำเภอ จังหวัด ตามห้างสรรพสินค้า โรงแรม หรือในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จึงส่งผลให้ผ้าหมักโคลนบ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

2. ประเด็นแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

2.1) จุดมุ่งหมายในการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านจุดมุ่งหมายการส่งเสริมการทำผ้าหมักโคลน” คือ ต้องการที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลนของชุมชนบ้านหนองสูง เอาไว้ให้อยู่กับชุมชนไปนาน ๆ เพราะว่า การทำผ้าหมักโคลนมีความเป็นมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้คนในสมัยนั้นได้ทำผ้าหมักโคลนมาโดยตลอดจนกลายเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ผ้าหมักโคลนจึงถือว่าเป็นจุดเด่นของชุมชนบ้านหนองสูง ในบางครั้งจะมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาให้การสนับสนุนประชาชนบ้านหนองสูงที่ทำอาชีพทำผ้าหมักโคลน เพื่อต้องการให้ประชาชนมีรายได้เสริมจากอาชีพเกษตรกร

2.2) วิธีการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านวิธีการส่งเสริมภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน” คือ จะมุ่งเน้นไปที่การเปิดโอกาสให้กับคนที่มีความสนใจจะเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน ให้เข้ามารับฟังและมาเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีทำผ้าหมักโคลน และการสอนเทคนิคต่าง ๆ ในการใช้วัสดุให้คุ้มค่า การทำให้เป็นธรรมชาติ ตลอดทั้งการทำให้ภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลนเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

2.3) การโฆษณาหรือการประชาสัมพันธ์ผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านการโฆษณาหรือการประชาสัมพันธ์ผ้าหมักโคลน” คือ จะนิยมใช้สื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ เช่น การประชาสัมพันธ์ด้วยเพจเฟซบุ๊ค การจัดทำสร้างเว็บไซต์ในการโฆษณา และการโฆษณาโดยหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินการผ่านการนำสินค้าไปจัดแสดงตามงานต่างๆ เช่น งานประจำหวัด งานประจำอำเภอ หรืองานในระดับประเทศ

2.4) ปัญหาปัญหาในการส่งเสริมภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านปัญหาในการส่งเสริมภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน” คือ ผู้คนไม่ให้ความสนใจ ไม่นิยมผ้าหมักโคลน เพราะว่า ผ้าหมักโคลนไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก ขาดการออกแบบที่ทันสมัยไม่ประชาสัมพันธ์จัดการแสดงจัดโชว์ผลงานสินค้า จึงส่งผลให้ไม่เป็นไปตามที่คาดการณ์เอาไว้

2.5) หน่วยงานที่ให้การส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน

จากการวิจัยพบว่า “ด้านหน่วยงานที่ให้การส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน” เช่น 1. หน่วยงานพัฒนาชุมชน 2. สำนักงานสาธารณสุข 3. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 4. กระทรวงอุตสาหกรรม จังหวัดมุกดาหาร หน่วยงานที่กล่าวมานี้จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชาวบ้านหนองสูง ซึ่งจะนิยมนำผ้าหมักโคลนนำไปเผยแพร่ไปที่ต่าง ๆ เพื่อที่จะให้คนรู้จักมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

การวิจัยนี้ มีข้อค้นพบและเป็นประเด็นที่สำคัญควรนำมาอภิปรายผล 2 ประเด็น ดังนี้คือ

1. ประเด็นภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

“ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชนเผ่าภูไทยที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่น ลวดลายจึงบ่งบอกถึงวิถีชีวิตของชนเผ่าภูไทย รวมถึงวัฒนธรรมความเชื่อของผ้าแต่ละประเภทในอำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่อยู่คู่ชาวบ้านมาตั้งแต่โบราณกาลและยังคงสืบทอดเทคนิคการทำผ้าหมักโคลนมาจนถึงปัจจุบัน จึงกลายเป็นเอกลักษณ์ผ้าทอมือเส้นใยธรรมชาติของบ้านหนองสูง ซึ่งไม่ได้เป็นที่รู้จักแค่ภายในประเทศ แต่ยังคงได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคในต่างประเทศอีกด้วย คนในสมัยก่อนไปหาปลาในหนองน้ำแล้วใช้แหเพื่อจับปลา แต่แหที่ทำขึ้นมาใหม่มีสีขาวทำให้ปลาวายหนีไปหมด ชาวบ้านจึงนำแหไปแช่ในโคลนเพื่อให้แหมีสีดำคล้ำ จึงได้ลองนำเทคนิคดังกล่าวไปใช้กับการทำผ้าทอโดยนำผ้าไปหมักในโคลนเช่นเดียวกับแหและนำไปย้อมต่อด้วยสีธรรมชาติ ซึ่งพบว่า ผ้าที่ผ่านการหมักด้วยโคลนจะได้สีสันทึบที่แปลกไปจากผ้าที่ไม่ได้หมักโคลน ซึ่งเมื่อนำไปย้อมสีธรรมชาติก็จะได้ผ้าที่มีสีสดมากขึ้น เพราะโคลนช่วยจับสีทำให้สีเข้มข้นและสีติดทนนาน สำหรับโคลนที่ใช้ในการหมักนี้จะนิยมใช้โคลน ณ หนองน้ำบ้านหนองสูง ซึ่งสอดคล้องกับองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้า กล่าวคือ ผ้ามีมานานแล้วตั้งแต่ก่อนคริสต์ศักราช จากการสำรวจพบผ้าลินินในถ้าที่จอร์เจีย (Republic of Georgia) เมื่อกว่า 34,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช สำหรับในประเทศไทย พบว่าผ้าคืออะไร? จากหลักฐานทางโบราณคดีแสดงว่า เคยมีการใช้ผ้าและทอผ้าได้ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือเมื่อราว 2,000 - 4,000 ปีมาแล้ว โดยได้พบเศษผ้าติดอยู่กับคราบสนิมของกำไลทองสำริด และอุปกรณ์ปั่นด้าย ดินเผาแบบง่ายๆ รวมทั้งลูกกลิ้งแกะลายสำหรับใช้ทำลวดลายบนผ้าเป็นจำนวนมาก อยู่ที่บริเวณแหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง อำเภอนองสูง จังหวัดอุดรธานี นับเป็นหลักฐานเก่าแก่ที่สุดเกี่ยวกับการใช้ผ้าและการทอผ้าของไทยในอดีต

“ขั้นตอนวิธีการการทำผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ มีหลายขั้นตอนต้องใช้ความอดทนในการจัดทำ ดังนี้คือ 1) เริ่มจากนำโคลนขึ้นมากรองด้วยตะแกรงเพื่อคัดกรองเอาพวกเม็ดกรวดเม็ดดินออกให้เหลือแต่เนื้อโคลนล้วน ๆ 2) นำโคลนไปผสมน้ำและเกลือตามความเหมาะสม คนให้เข้ากัน 3) นำเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม ลงไปแช่ในโคลนที่เตรียมไว้ โดยใช้เวลาในการหมักประมาณ 3 - 6 ชั่วโมง ซึ่งสีของเส้นใยจะอ่อนหรือเข้มขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการหมัก 4) เมื่อหมักผ้าได้เวลาที่ต้องการก็นำขึ้นมาบิด 5) นำเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมไปตากแดดให้แห้ง 6) พอเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม แห้งแล้วก็นำไปล้างน้ำให้สะอาด 6) นำเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม กลับไปตากแดดให้แห้งอีกครั้ง และ 7) จากนั้นจึงนำไปทำการย้อมสีตามที่ต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chimplee (2012) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม เครื่องจักสาน กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา” ซึ่งผลการศึกษามีขั้นตอนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน คือ 1) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน 3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากยิ่งขึ้น

“ปัญหาการทำผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ การทำผ้าหมักโคลนนั่นกว่าจะทำออกมาได้แต่ละผืนนั้น ล้วนแต่จะต้องพบเจอปัญหาต่าง ๆ มากมาย ถือว่าเป็นเรื่องปกติที่จะต้องเจอปัญหาของการทำผ้าหมักโคลนปัญหาหลักที่พบเจออยู่เป็นประจำของชาวบ้านคือ สีผ้าที่ย้อมออกมาแล้วสีผ้าจะต่าง เนื่องจากวัสดุที่ใช้ในการย้อมไม่ดีและสภาพอากาศ ไม่เอื้ออำนวยส่งผลทำให้ตากผ้าไม่ได้ เช่น แดดแรงเกินไป ฝนตก เป็นต้น ทั้งนี้ ชาวบ้านยังถือความเชื่อเกี่ยวกับการห้ามย้อมผ้าในวันพระ เพราะว่าถ้าย้อมแล้วจะทำให้สีของผ้าไม่เป็นไปตามที่เราคาดหวังเอาไว้ ประเด็นสาเหตุของการห้ามย้อมวันพระยังไม่มีข้อมูลที่แน่ชัด

“ผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ เป็นภูมิปัญญาของชนเผ่าภูไทในอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งอยู่คู่กับชาวบ้านมาตั้งแต่โบราณกาลและยังคงสืบทอดเทคนิคการทำผ้าหมักโคลนมาจนถึงปัจจุบัน จึงกลายเป็นเอกลักษณ์ผ้าทอมือเส้นใยธรรมชาติของบ้านหนองสูง ซึ่งไม่ได้เป็นที่รู้จักแค่ภายในประเทศ แต่ได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคในต่างประเทศด้วย ประโยชน์ของการทำผ้าหมักโคลนก็คือ ทำให้ประชาชนบ้านหนองสูงที่ทอผ้าหมักโคลนมีรายได้ และเป็นอาชีพเสริมจากการทำเกษตร หรือทำไร่เพื่อใช้ประโยชน์กับตนเอง เช่น ทำเสื้อผ้าใส่ ทำผ้าซิ่น ทำผ้าพันคอ เป็นต้น และสามารถนำผ้าหมักโคลนไปขายในที่ต่าง ๆ ได้เช่น อำเภอ จังหวัด ตามห้าง โรงแรม หรือ

ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร การนำผ้าหมักโคลนนำไปขายในที่ต่างๆ จะส่งผลให้ผ้าหมักโคลนบ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับผ้า กล่าวคือ ผ้า นั้นถูกนำไปใช้ประโยชน์ในหลายด้าน แต่ที่พบมากที่สุดคือ การนำมาตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ประเภทผ้าต่าง ๆ สิ่งทอที่มีส่วนแบ่งทางการตลาดไม่แพ้เสื้อผาก็คือ เคหะสิ่งทอ (Home Textile) หมายถึง ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับผ้าที่ใช้ประดับตกแต่งภายในบ้าน โรงแรม อาคารสถานที่ทั่วไป เช่น ผ้าม่าน ผ้าปูเตียง ผ้าขนหนู เป็นต้น และในด้านอื่นอีกหลากหลาย เช่น การตกแต่งสถานที่ ถูขา และที่กรองกาแฟ

2. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

“การส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ ความต้องการที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลนของชุมชนบ้านหนองสูงเอาไว้ ให้อยู่คู่กับหมู่บ้านไปนาน ๆ เพราะว่าการทำผ้าหมักโคลน มีความเป็นมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน คนในสมัยนั้นได้ทำผ้าหมักโคลนมาตลอดจนกลายเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ผ้าหมักโคลนถือว่าเป็นจุดเด่นของชุมชนบ้านหนองสูง ซึ่งจะมีหน่วยงานของรัฐได้เข้ามาให้การสนับสนุนประชาชนบ้านหนองสูงที่ทำอาชีพทอผ้าผ้าหมักโคลน เพื่อต้องการให้ประชาชนที่ทอผ้ามีรายได้เสริมจากอาชีพเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chudhaviyata (2012) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผ้าทอกับชีวิตคนไทย” ผลการศึกษาพบว่า ผ้าทอกับชีวิตคนไทย ผ้าทอมีความสำคัญโดยสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและสังคมไทยแต่ละภูมิภาค รวมถึงความสัมพันธ์ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้น จะต้องมีการอนุรักษ์ผ้าทอเอาไว้ เพราะผ้าทอเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

“วิธีการส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ จะมุ่งเน้นไปที่การให้โอกาสกับคนที่มีความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน ได้ให้เข้ามารับฟังและมาเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการทำผ้าหมักโคลน และการสอนเทคนิคต่าง ๆ ในการใช้วัสดุให้คุ้มค่า การทำให้เป็นธรรมชาติ ตลอดทั้งการทำให้ภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลนเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Thodta (2017) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้าไหมอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ” ซึ่งผลการศึกษาพบว่า เทคนิคการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหม วิธีการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดจากการลงมือทำการลองผิดลองถูก ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้เป็นพลวัตร จนเกิดการสั่งสมและพัฒนาความรู้การทอผ้าไหมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแต่ละวิธีขึ้นอยู่กับองค์ความรู้และกลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอดและได้รู้กระบวนการผลิตผ้าไหมคือ การปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม

การทำเส้นใย การมัดหมี่ การย้อมหมี่ และการทอผ้าไหมและสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่

“การโฆษณาหรือประชาสัมพันธ์ผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ จะนิยมใช้สื่อออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ เช่น การประชาสัมพันธ์ด้วยเพจเฟซบุค การจัดทำสร้างเว็บไซต์ในการโฆษณา และการโฆษณาโดยหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินการผ่านการนำสินค้าไปจัดแสดงตามงานต่างๆ เช่น งานประจำหวัด งานประจำอำเภอ หรืองานในระดับประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kaewduangden and Klangpraphan (2013) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการสร้างสรรค์สื่อโฆษณาผ้าหมักโคลน “แก่นเข เพกา” ผลการศึกษาของ Kaewduangden and Klangpraphan ซึ่งผลการศึกษาโครงการสร้างสรรค์สื่อโฆษณาผ้าหมักโคลน “แก่นเข เพกา” พบว่าผลงานโฆษณาสื่อสารไปในทิศทางเดียวกัน มีแนวความคิดที่ดี และการโฆษณาจะทำให้ผู้คนได้รู้จักผ้าหมักโคลนอำเภอหนองสูงมากยิ่งขึ้น

“ปัญหาในการส่งเสริมภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ ในสมัยนี้ผู้คนไม่ค่อยให้ความสนใจไม่นิยมผ้าหมักโคลน เพราะว่า ผ้าหมักโคลนไม่ค่อยเป็นที่รู้จัก ขาดการออกแบบที่ทันสมัย และในการจัดการแสดงจัดโชว์ผลงานสินค้า ส่งผลให้ไม่เป็นไปตามที่คาดการณ์เอาไว้

“หน่วยงานที่ให้การส่งเสริมภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน” กล่าวคือ เช่น 1) หน่วยงานพัฒนาชุมชน 2) สำนักงานสาธารณสุข 3) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 4) กระทรวงอุตสาหกรรม จังหวัดมุกดาหาร หน่วยงานที่กล่าวมานี้จะให้ความสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาของชาวบ้านหนองสูง ซึ่งจะนิยมนำผ้าหมักโคลนนำไปเผยแพร่ไปที่ต่าง ๆ เพื่อที่จะให้คนรู้จักมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ส่งเสริมการเรียนรู้ กระบวนการ วิธีการของภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

1.2 ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการทำผ้าหมักโคลน เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในรูปแบบการอนุรักษ์ ของบ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบโดยใช้วัสดุธรรมชาติชนิดอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ เช่น นำดินชนิดต่าง ๆ มาทำการหมัก เพื่อให้เกิดผ้าหมักโคลนในรูปแบบใหม่

2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในการทำผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง (References)

- Chimplee, K. (2012). **Knowledge management models for local wisdom in wickerwork handicrafts : A case study of local community enterprises in nakhonratchasima province.** Ph.D. Dissertation: Social Development and Environmental Management, School of Social and Environment Development, National Institute of Development Administration. Bangkok. [In Thai]
- Chudhavipata, W. (2012). **Reflection of thai tradition.** Research Project. Rattana Bundit University. Bangkok. [In Thai]
- Kaewduangden, P. and Klangpraphan, K. (2013). **Kaenke Peka : The advertising media project for natural mud-dyed cotton.** Research Project. Rangsit University. Pathumthani. [In Thai]
- Nongsung provincial Police Station. (2019). “Nongsung kistory”. [Online]. Available : <http://www.nongsung.mukdahan.police.go.th>. Retrieved May 23, 2019. [In Thai]
- Sanglai, J. (n.d.). “Phuthai tribe”. [Online]. Available : <https://sites.google.com>. Retrieved May 23, 2019, [In Thai]
- Singhata, N. (2012). “The cotton mud-dyed”. [Online]. Available : <https://www.biogang.net>. Retrieved May 23, 2019. [In Thai]
- Thodta, O. (2017). **The transfer of local wisdom on silk weaving ban khwao District, chaiyaphum province.** Research Project. Nakhon Ratchasima. [In Thai]

